

Častitljivi predsednik, drage kolegice, kolegi,

na Apolonovem templju v Delfih, ki so ga v antični Grčiji šteli za posvečeni prostor adekvatnega umeščanja stvari in ljudi v duhovni kozmos, je bilo zapisano vodilo *Spoznaj samega sebe*. Maksima odtlej odmeva skozi evropsko, od sprožitve globalizacijskih procesov, ki so se začeli z dobo velikih odkritij na večer srednjega in ob zori novega veka, pa tudi planetarno zgodovino. Starodavni imperativ, ki je mišljen kot temeljno načelo reda, je slehernika opozarjal na nujno dojetja sveta v sebi in sebe v svetu. Spoznanje je pač najprej zapopadenje dejanskega stanja – ki ni nujno dano, temveč more biti tudi ustvarjeno. Še pomembnejša pa je njegova posledica. Življenje je s spoznanjem spremenjeno za zmerom. Vedeti je ime dinamičnega principa. Tako je zaradi znanja, ki je večšina adekvatnega razumevanja in sposobnosti smotrnega spreminjanja dejanskosti. Ker ta ne navzven ne navznoter nima meja, temveč kvečjemu robove, se nikjer ne zaustavlja.

Žarko Petan, ki je nekaj bistvenih let svojega življenja in ustvarjanja podaril Mariboru, je v enem svojih aforizmov ugotavljal, da je znanje moč, neznanje pa premoč.

Duhovita krilatica, ki je mnogo več kot le besedna igra, je globoko realistična in kar najširše pomenljiva. Znanje je namreč sinonim za pravo mero – za aдекватnost med mislijo in stvarnostjo. Premoč morda res pomeni obvladovanje, vendar tudi nestabilnost. Ta pa je vedno drugo ime za začasnost. Za minevanje. Premoč izpodjeda samo sebe. Le pravšnja mera je sinonim za ravnotežje. Posledično tudi za stabilnost. In za trajnost. To je še posebej pomembno v dinamičnem mentalnem in stvarnem kozmosu.

Znanje, ki je ravnotežje med smotrno inovacijo in preudarnim ohranjanjem, je usmerjeno k dviganju ravni splošne – tako materialne kot duhovne – blaginje. Je najzanesljivejši usmerjevalec človeka na nenehno vzpenjajočo se pot. Po eni strani preprečuje zdrse v že presežena stanja, pred katerimi ni varen nihče. Zgodovina pozna vrsto civilizacijskih kolapsov, ki se v popotovanju skozi čas kažejo kot vse usodnejši. Sleherni vnovični padec v barbarstvo se od prvotnega divjaštva razlikuje po korenitosti in daljnosežnosti, saj za svoj instrument izrablja vse – zlasti tehnične – pridobitve dob, ki so uspešno večale blaginjo. Winston S. Churchill na doslej najtežjem zmenku človeštva z vsestransko razprto usodo ni zaman svaril pred umetno svetlobo pervertirane znanosti. Prava mera ni samo strokovno, temveč tudi etično in moralno vprašanje. Odgovoriti nanj je slehernikova dolžnost. V vsem. Čisto gotovo bo znanost vedno domislila vse, kar zmore. Brez spoznavne optimalnosti, ki zmerom pomeni skrajnost, je ni. Toda vsega, do česar se bo dokopala, ne bo tudi naredila. Sploh pa ne v slehernih okoliščinah – temveč le tedaj, kadar bo to dobro. Za vsakogar.

V nakazano smer nas napotuje tudi ena največjih umetnin zahodne civilizacije, Goethejev *Faust*. Učenjak, ki ga pri lastnem spoznavanju sveta nič ne zadovolji do te mere, da bi si želel zaustavitve mimohoda trenutkov, se v iskanju nečesa, kar bi bilo vredno izstopa iz teka časa, zaupa vodništvu sebi docela tuje sile – vsezanikujočemu zlobnemu duhu. Radovednost ga prižene do sklenitve pogodbe z mračnim poznavalcem človeške snovi in njenih slabosti: strinja se s svojo pogubo, ko ga bo pripeljal do hipa, v katerem bo zahrepenel po njegovi večnosti. Domiselni razdiralec

in uničevalec učenjaka vodi po prizoriščih sodobnosti, zgodovine in mitov; pri tem je naravnost enciklopedično izčrpen – skoraj kakor Dante v svoji *Komediji*. A uspeha ni: učenjak nazadnje v dejanju, namenjenem dobremu slehernika, sam odkrije hip, za katerega želi, da bi se podaljšal, zaradi česar ni pogubljen ...

Silovita Goethejeva drama v svojem osrednjem sporočilnem pramenu seveda zastavlja tudi težavno vprašanje o vlogi zla pri zarisovanju zemljevidov pozitivitete. Njeno površno razumevanje bi lahko dajalo celo odvezo napotitvam v mrak z izgovorom, da je slednjim cilj uzrtje svetlobe. V *Faustu* kajpak ni tako: iščoči duh vseskozi ostaja zvest svojemu značaju in odkrije raztegnitve v večnost vreden trenutek kljub misli, da bo – v skladu s pogodbo, ki jo je sklenil s posebljenim zlom – pogubljen. Pa ni, saj zlo ni dobremu enakovreden princip, temveč zgolj odpad od njega.

Vodilo *Spoznaj samega sebe* je ljudi od nekdaj opozarjalo tudi na njihovo vednostno enostranskost. Zaradi posameznikove možnosti pridobitve le določenih izkušenj – niti približno ne vseh, do katerih so se dokopala bitja njegove vrste – v mnogostransko omejenem življenju je to neizogibno. Samo Sokrat je lahko bil zares prepričljiv, ko je izrekel paradoks *Vem, da nič ne vem*. Pomenljivo pa ni rekel, da ničesar ne zna. Nikakor ni bil neuk – in v to tudi nikogar ni skušal prepričati. Dejansko je samo povedal, kdo je: človek, ki si mora vse razjasniti. In to od začetka. Brez sleherne bližnjice. Slehernik je v duhovnem smislu pač to, kar živi. Na vseh ravneh. Nekaj od tega je sčasoma, po mnogih izkušnjah in premislekih, vednost, drugo le slutnja o konkretnostih, ki jih zajema webrovski idealni tip tega ali onega pojava. Je pa še tretje: tisto, kar more človek čez čas doseči z znanjem. Življenje je zato nenehno izpo(po)lnjevanje – napor za preseganje enostranskosti. V tem smislu človek tudi ne more biti dovršeno bitje. Pesnik Alphonse de Lamartine, ki je bil tudi oče francoske Druge republike, življenja ni zaman štel za svojevrstne preludije. Za nenehne napovedi. Za nič dokončnega.

Stari Grki so imeli določen prostor, kjer je bila največja možnost, da človek spozna samega sebi – napis na delfskem preročišču ga je odkrival. Maksima je vabila v tempelj, v katerem so se izgovarjale le besede, ki so držale. Težava je bila le v njihovem razumevanju sredi vsakdanjosti. Ko je izumitelj denarja – lidijski kralj Kroisos – ob pretehtavanju, ali ne bi nepričakovano napadel ekspanzionističnih sosedov na vzhodu, iskal svèt v Apolonovem hramu, mu je svečenica Pitja sporočila, da bo, če bo prekoračil mejno reko, uničil veliko državo. To je storil – in zbrisal z obličja zemlje svoje kraljestvo, ki je doživelo poraz v merjenju moči z mogočno Perzijo.

Dandanes je hramov, v katerih se razkrivajo kraljevska pota k spoznanju ljudi in stvari, več kot v kateri koli nekdanjosti. Toda to je samo ugodna okoliščina oziroma možnost. Ni tudi jamstvo za spoznanje, za katerega se je vedno treba posebej potruditi. Kot nekoč. Če so miti kolektivni, je znanje vedno osebno. To pa pomeni, da zmerom povzroča izstopanje. Posledično tudi pristajanje na absolutno manjšinskost. V časih, ki poudarjajo pomembnost in celo odločilnost količine, je to psihološko težaven položaj, čeprav ne gre vselej za izpostavljeno herojsko situacijo oziroma konstelacijo enega proti vsem – v katere koordinatah so sebe videli romantiki.

Vendar po drugi strani ne gre pozabljati, da so neponovljive značilnosti osebnosti v okoljih, ki so dosegla visoko stopnjo blaginje, merilo pri izbiri ljudi za takšne ali drugačne položaje. Dwight D. Eisenhower je ob koncu svojega predsednikovanja severnoameriški republiki, ki je sledilo uspešni vojaški karieri, dejal, da gre državam oziroma ljudem služee voditelje izbirati po kriterijih značaja, sposobnosti, odgovornost in izkušenj. Njihov vrstni red ni naključen. Izkušnje je mogoče pridobiti. Celó treba jih je. Odgovornost se da privzgojiti. Tudi to je moč storiti. Sposobnost se lahko razvijejo. V sodobnem svetu je to nuja. Značaj pa je – vemo že iz modrosti antike – posameznikova usoda. Vendar pa bolj ali manj očitno posega tudi v življenja drugih. Naj večkrat kot zaradi premoči to stori zaradi znanja. Zaradi službe dobremu slehernika.

Ob tem pa se velja spomniti še nečesa. Eden srednjeveških misterijev opozarja na odrešilnost različnih, celo najbolj presenetljivih dejanj. Tudi tistih, ki jim ljudje v svojih pavšalnih in s stereotipnimi predstavami prepojenih sodbah odrekajo tehtnost. Žongler, ki ni znal nič drugega kot plesati, si je nebesa – kljub splošnemu zgražanju – prislužil s prvinsko iskrenostjo mojstrstva v veščini, v kateri je bil edinstven. V veščini, ki se ni več mogla ločiti od njega.

Današnji promoviranci, ki so si z uspešno obrambo disertacije pridobili pravico do razglasitve za doktorje znanosti – poslej se bodo smeli podpisovati z najvišjim akademskim naslovom, medtem ko so to lahko od zagovora svoje teze le vadili –, pripadajo različnim strokam. Kljub temu pa jih poleg poslanstva sleherne znanstvene discipline, ki je v služenju blaginji slehernika, povezuje tudi akademska ustanova. Samosvoja je: v okolju, kjer dela, se pod ozvezdjem velikega Leibnizovega vodila *Theoria cum praxi* poveča stvar, ki se jim drugi ne.

Devet današnjih promovirancev utrjuje in širi temelje socialne gerontologije. Dva pripadata kar najširše pojmovani humanistiki. Združuje pa vse še nekaj: med graditelji tiste vseobsežnosti, ki ji pravimo družba – v njej naj velja načelo, da ni prav, če je kdor koli odrinjen oziroma zapostavljen –, morejo prevzeti v svojo izobrazbo vpisano odgovornost. Marsikaj so že naredili, a to je le nakaznica na vse, kar še bodo. Naj v sebi za zmerom ohranijo vednost o tem, da nič ne obstaja samo po sebi, temveč le zaradi razloga, ki ga človek lahko odkrije. In zaradi truda. Zato, ker je bilo nekaj bodisi spremenjeno bodisi ustvarjeno. Vsem skupaj in vsakemu posebej želim srečne izpolnitve njegovega poslanstva. Svet je tak, da bodo poleg znanja, ki ga imajo, potrebovali tudi vztrajnost. A te naj ne zamenjujejo s trmo. Nič manj pomembna ni realističnost. Vendar naj bo ta odločna: znanost se ne more vdati nevednosti. Pa naj bo slednja še tako udobna. Prav tako ne gre pozabljati na perspektivistični idealizem – ki pa ga nikoli ne gre enačiti z utvarami. Predvsem pa bo vsem potrebna pravičnost, ki jo lahko daje zgolj nepristranskost onstran sleherne togosti in nezainteresiranosti. Nezanimanje za kar koli je razkošje, ki si ga težavnosti polna sodobnost ne more

privoščiti. In še nekaj je treba dodati: naj pravičnost nikdar ne bo brez spremstva vzpodbudne – ne samouničevalne – velikodušnosti.

prof. ddr. Igor Grdina, govor ob podelitvi doktoratov 26. maja 2023 v Mariboru